

המחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה

אגף החינוך

חודש בחודשו

לקט משניות לפי סדר חודשי השנה
לתלמידים בבתי ספר בחו"ל

מדריך למורה

תשנ"ו

הקדמה

החוברת "לקט משניות" מטרתה להיות צעד ראשון להכנת התלמיד ללימוד משנה וגמרא.

החוברת כוללת משניות מלוקטות מששה סדרי משנה, לפי סדר השנה ולפי נושאים שראוי ללמד אותם בחודשים השונים של השנה.

כל משנה מובאת תחילה בצורה בה היא מודפסת במשניות המקובלות, בחרנו בהוצאה של רבי פנחס קהתי, ולאחר מכן מועתקת המשנה בדרך שהעתקתה היא היא הפירוש הבסיסי למשנה: נושא המשנה מודגש באותיות גדולות, דברי כל אחד מן החכמים מודפס בשורה נפרדת, נושא המחלוקת באותיות מודגשות. כל אלה נותנים לתלמיד אפשרות להבין את נושא המשנה, ואת המבנה שלה, עוד לפני שהתחילו להעמיק בלימוד הנושאים המפורטים שבמשנה.

לאחר העתקת המשנה בשלמותה, אנו חוזרים ומעתיקים את המשנה קטעים קטעים, כאשר אנו מפרשים כל קטע פירוש קצר, ומביאים מקורות מגוונים להעשיר ולהעמיק.

המקורות מגוונים מאוד: מן הברייתות, מן התלמוד, מדברי הראשונים והאחרונים. העיקרון שהדריך אותנו בבחירת המקורות אחד הוא: מקורות קלים להבנה, המעשירים את אוצר המושגים של התלמיד, ומבארים את המשנה אותה הוא לומד.

בהעתקת המקורות הרשינו לעצמנו לקצר ולהשמיט קטעים שאינם מובנים, והם יכבידו את התלמיד במקום להקל עליו. מקורות אלה אינם נושא הלימוד, אלא הרחבה ללימוד המשנה, ולכן אין הכרח שיופיעו בשלמות, כפי שהמשנה המובאת בחוברת, מובאת בשלמות וללא כל שינוי.

המדריך למורה כולל את המשנה עם תרגומה לאנגלית, וכן את פירושו של רבי פנחס קהתי, כשהוא מתורגם לאנגלית (כל זאת בהוצאת המחלקה התורנית של הסוכנות), וכן הערות, הרחבות, הצעות לדיאגרמות, לשקפים והצגת הנושא על

הלוח.=====

<http://www.daat.ac.il/daat/gola/hodesh/1-01.gif>

=====

ארבעה ראשי שנים

הנושא של המשנה במסכת ראש השנה פרק א משנה א הוא קביעת ארבעה נקודות בלוח, שבהם מתחיל מחזור של שנה לעניינים שונים. הבהרנו את המושג "ראש שנה" לנושא מיוחד בדוגמה מחיי הילד: כל ילד מתבגר ומשנה את גילו בתאריך אחר, אבל כולם עולים כיתה באותו יום. יום זה הוא "ראש השנה לתלמידים". ומכאן ניתן לעבור ללימוד המשנה, כאשר המושגים המופיעים במשנה הם נושא הלימוד, והם מעשירים את עולמו של הילד.

ראש השנה למלכים - הכוונה כאן למלכי ישראל. מלכי אומות העולם ראש השנה שלהם הוא בתשרי, וזהו אחד הפירושים של "באחד בתשרי ראש השנה למלכים" - למלכי אומות העולם. לא נכנסנו להבחנה זו בלימוד המשנה, כי הנושא מורכב ואינו חיוני להבנת המשנה.

ראש השנה... לרגלים - משמעות דין זה חשובה לעניין אדם שנדר להביא קרבן, והוא חייב להביא אותו לפני שעברו שלשה רגלים. לפי דעה אחת - שלשה רגלים כסדרם - פסח, שבועות וסוכות. גם כאן לא הבאנו את ההבחנה לתלמידים, והשארנו את המושג מעורפל מעט: הסדר של שלשת הרגלים הוא פסח שבועות וסוכות, אבל לא נכנסנו לסיבות ההלכתיות הדורשות לקבוע סדר זה.

התוספתא מוסיפה כי ניסן הוא ראש השנה לשכירת בתים. יפה להביא לכתה חוזה של שכירות דירה, ולהראות כיצד משכירים דירות בימינו. בדרך כלל התאריך הוא מראשון לחודש, ועד סוף החודש שנים עשר חודשים לאחר מכן. זאת אומרת שהיום אין ראש שנה לשכירות דירות, אבל יש מסגרת אחת: חודש. בדרך כלל סוף החוזה הוא בסוף חודש, ולא 30 יום לאחר הכניסה. מכאן שאין היום ראש השנה לשכירת בתים, אבל יש מעין "ראש חודש" לשכירת בתים: השכירות נגמרת בסוף החודש (הנוצרי), ולא באמצע.

ראש השנה למעשר בהמה - הבאנו כאן את הרמב"ם המסביר מהו מעשר בהמה: שמפרישים אחד מכל עשרה בהמות טהורות שנולדו באותה שנה. לא הבאנו את דברי רמב"ם עד הסוף, כי הנושא יכול להתרחב, ולהביא מושגים שאינם נחוצים לילד בשלב זה של לימודו. מעשר בהמה הוא קדוש כמו מעשר שני: מביאים אותו לירושלים, מקריבים, ואוכלים אותו בירושלים בטהרה. היום, שאין קרבן, קבעו חכמים שאין לעשר בהמה, כי הדבר יגרום לכך שהבהמה תהיה קדושה, יהיה צורך להקריב אותה, והדבר אינו אפשרי. לכן מסביר רמב"ם שחכמים אסרו לעשר בהמה בזמן הזה.

חודש בחודשו - מדריך למורה

השאלה אילו בעלי חיים צריכים לעשר היא שאלה מורכבת: התלמיד צריך להבין כי תרנגול אינו בהמה, וכי צבי אינו בכלל בקר וצאן. ולכן התשובה היא כי מעשרים רק פרה וכבשה. וכיום, כאמור, אין מעשרים כלל.

ראש השנה...לנטיעה ולירקות - הבחנה זו של תשרי כראש השנה לנטיעה ולירקות מורכבת, ואנו ממליצים לעסוק בה רק בכתה מתקדמת. חישוב שנות הערלה הוא לפי ראש השנה: עץ שניטע והספיק להיקלט בקרקע לפני ראש השנה, נחשבת השנה הקודמת כשנה לדין ערלה. (הזמן הקובע: ט"ו באב, 45 יום לפני ראש השנה). כמו כן ההבחנה בין ירקות שנבטו לפני ראש השנה ואחריו חשובה לעניין מעשרות: אילו מעשרות יש לעשר מן הירקות - כמו השנה שנסתיימה, או כמו השנה שהתחילה.

כאמור - הנושא זר לילד וקשה, וכדאי לעסוק בו רק בכתות מתקדמות, שהנושא של מצוות התלויות בארץ קרוב אליהם.

באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי

בית הלל אומרים - בחמשה עשר בו.

ט"ו בשבט מוכר על ידי תלמידינו, ומנהגי חג שונים נהוגים בו. רבים רגילים לאכול ביום זה מפירות ארץ ישראל.

הקשר בין ט"ו בשבט לבין פירות ארץ ישראל, הוא מן המשנה הזאת: פירות שגדלו לפני ט"ו בשבט, מעשרים אותם עם הפירות של השנה שעברה, ואילו פירות שגדלו לאחר ט"ו בשבט, מעשרים אותם עם פירות השנה הבאה. הקשר שבין ט"ו בשבט לבין פירות האילן הוא זה שגרם לאכילת פירות ביום זה, ולמנהגים נוספים הקשורים בכך.

בהמשך אנו מביאים סקירה על מנהגי ט"ו בשבט בתפוצות.

=====
<http://www.daat.ac.il/daat/gola/hodesh/2.gif>
=====

בארבעה פרקים העולם נידון

המשנה בפרק א משנה ב עוסקת בארבעה נקודות מפנה של השנה, בהם העולם נדון. בכל תקופה נדון העולם על תופעת הטבע המתחדשת בה. בתחילת הקציר - העולם נדון על התבואה: אם יצליחו לקצור אותה, או שמא מכות טבע יקלקלו את התבואה בשדות. בתחילת אסיף הפירות - העולם נדון על גורל הפירות. בתחילת השנה - יום הדין לבני אדם על גורלם בשנה הבאה. בתחילת החורף - העולם נדון על הגשמים - אם ירדו גשמים, או אם תהיה בצורת.

יפה לנצל רעיון זה כדי להסביר את שהמשנה רוצה להסביר: אדם עומד לדין בכל שעה שהוא עומד להחליט החלטה, או להתחיל התחלה חדשה. התחלת שנה, כמו התחלת כיתה, כמו מעבר דירה, הם מעין "יום דין". זהו שלב חדש, שבו האדם מחליט החלטות, והוא מתפלל להצלחת הצעד שהוא עושה. רעיון זה הוא בעקבות דברי רבי יהודה במסכת ראש השנה טז, א (הובא בחוברת התלמיד), האומר:

הכל נידונים בראש השנה, וגזר דין שלהם נחתם כל אחד ואחד ביומו: בפסח על התבואות, בעצרת על פירות האילן, בחג נידונין על המים, ואדם נידון בראש השנה, וגזר דין שלו נחתם ביום הכיפורים. "הציור הבא, שניתן להפכו לשקף, מרכז את המשנה בתרשים ברור, בו ניתן להבחין בנקודות המפנה שהמשנה מדברת עליהן.

=====
<http://www.daat.ac.il/daat/gola/hodesh/3-01.gif>
=====

בפסח (נדונים) על התבואה

המורה ישקול אם להיכנס לנושא של הקרבת העומר. אפשר לקשור עניין זה לספירת העומר, ולזמן שבין הקרבת העומר בפסח, להקרבת שתי הלחם בחג השבועות.

וספרתם לכם ממחרת השבת, מיום הביאכם את עמר התנופה, שבע שבתות תמימת תהינה. עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום, והקרבתם מנחה חדשה לה'. (ויקרא כג טו-טז)

בעצרת (נדונים) על פירות האילן

הבאנו בהסבר משנה זו את עניין הביכורים, המתחילים לבוא החל מחג השבועות. ראוי לשרש טעות נפוצה האומרת כי ביכורים מביאים בחג השבועות. בחג עצמו, אין ביכורים, כי אין קורבנות יחיד בחג. ביכורים מביאים החל בחג השבועות, ועד חנוכה של השנה שאחריה - כששה חדשים אפשר להביא ביכורים.

בראש השנה כל באי העולם עוברים לפניו כבני מרון

הפירושים השונים לביטוי "כבני מרון" מוכרים: ככבשים, העוברים לפני הרועה והוא בורר את אלה שהוא רוצה בהם, או "כבנומרון" - כבמספר. לפי מידת סמיכות הוראת משנה זו לראש השנה יש להעמיק בנושא התשובה. בחוברת הובאו מקורות מעטים, והמורה יוכל להרחיבם בהתאם לזמן העומד לרשותו.

ובחג נידונין על המים

תפילות הגשם שבסידור מכוונות לאקלים של ארץ ישראל. בארצות בהן יורד גשם בקיץ, יקשה על תלמידים להבין את משמעות התפילה, ואת השמחה הרבה המשותפת לגויים וליהודים, כאשר יורד גשם (בראשית רבה יג, הובא בחוברת התלמיד).

דוגמה לחוסר בהירות כזאת אפשר לראות בפירושו של מלבי"ם לישעיהו נה, י: "כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים - הגשם יורד בקיץ, והשלג בחורף". וזה, כמובן, תיאור האקלים שישעיהו לא הכיר.

אפשר להרחיב, אם הזמן מתיר זאת, לתפילות הגשם בנוסחים השונים. ברכת השנים על שתי נוסחיה, הספרדי והאשכנזי, משקפים שתי רמות פירוט בבקשת הגשם. הסידור הספרדי עשיר יותר בתיאורים, והוא מבדיל בין התפילות בקיץ לתפילות בחורף: בקיץ מבקשים ברכה חיים, שובע ושלוש. בחורף מבקשים טל ומטר, ושה' ישמור את השנה מכל הפגעים היכולים לבוא על התבואה והפירות.

תקיעת שופר

מצוות שופר כוללת כמה עניינים :

א. המצווה בכללה : מניין שצריך להשמיע קול שופר? הפסוק אומר "יום תרועה" - ואולי התרועה היא בחצוצרה?

בשאלה זו נעסוק בפרק "המצווה לשמוע תקיעת שופר".

ב. ממה עושים את השופר הכשר, ומה הוא מסמל?

בשאלה זו נעסוק בפרק "ממה עושים את השופר?"

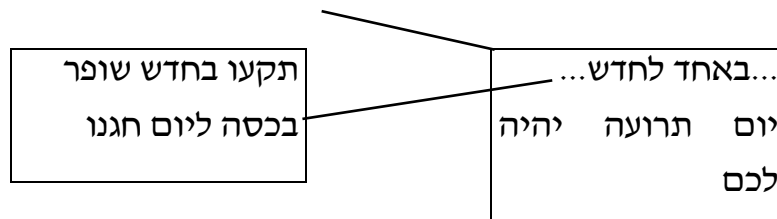
ג. מה פירוש "לשמוע" - הרי אין קול השופר דומה לקריאת מגילה, למשל, שיש לשמוע את משמעות המילים כדי לצאת ידי חובת מגילה. השופר הוא צלילים חסרי משמעות. מה צריך לשמוע בהם?

בשאלה זו נעסוק בפרקים "איך שומעים קול שופר" ו"הכל הולך אחר כוונת הלב".

המצווה לשמוע תקיעת שופר

אנו פותחים את לימודנו בהשוואת שני פסוקים, מהם ניתן ללמוד כי "יום תרועה" הוא יום בו תוקעים בשופר :

<http://www.daat.ac.il/daat/gola/hodesh/4-01.gif>

אנו מבינים כי הפסוק במדבר מתייחס לאחד לחודש, הוא ראש השנה. הפסוק בתהילים קשה יותר : "בכסה" פירושו ביום בו הירח מכוסה. ויום זה הוא בתחילת החודש. מכאן ששני הפסוקים עוסקים בראש השנה. ומכאן ההמשך ברור : "יום תרועה של ספר במדבר, מתפרש על פי הפסוק בתהילים : "תקעו בחדש שופר" - מריעים בשופר, ולא בכלי נגינה אחר!

לא נכנסנו כאן למבנה של התקיעות : שלש סדרות של

תקיעה שברים תקיעה

תקיעה תרועה תקיעה

תקיעה שברים תרועה תקיעה

כל יחידה כזאת מבוצעת בכל אחד משלשת חלקי התפילה : מלכות, זיכרון ושופרות, ובסך הכל תשעים תקיעות. ומשלימים למאה בסוף התפילה.

נושא זה כדאי ללמדו אגב עיון במחזור, כאשר עוקבים אחרי סדר התקיעות

לפי הופעתן ב"מלכות" "זכרונות" ו"שופרות".

ממה עושים את השופר

המשניות העוסקות בשופר כוללות עניינים רבים שאינם קשורים ישירות לראש השנה. משנה ג, למשל, עוסקת בתקיעת שופר בבית המקדש. משנה ד, בתקיעת שופר בתעניות, משנה ה מתחילה בהשוואה בין יובל לראש השנה, ומשנה ו עוסקת בהדבקת שופר מחלקים - דבר שאינו נחוץ לתלמידינו.

מסיבה זו בחרנו לעסוק בשני קטעים קצרים משתי משניות: תחילת משנה ב, וסוף משנה ה. שני קטעים אלה נותנים את העניין שאנו עוסקים בו: ממה עושים את השופר, ואיזהו השופר הרצוי.

הקטע הראשון עוסק בהבחנה בין "קרן" לבין "שופר". בראש השנה יש לתקוע בשופר, שהרי הפסוק אומר "תקעו בחודש שופר".

נראה שיש להעמיד במרכז הלימוד את הרעיון שהשופר מסמל את עמידתו של האדם לפני ה' בראש השנה:

ראש השנה כו, ב

במאי קמיפלגי (תנא קמא ורבי יהודה)?

מר סבר: בראש השנה, ככל שיכפוך אדם את דעתו, מעולה יותר.

ומר סבר: ככל שמישר אדם את דעתו, מעולה יותר.

תנא קמא, האומר שכל השופרות כשרים, וגם שופר ישר כשר, סבור שאדם צריך לעמוד מול בוראו כמו שהוא, בלא התחכמות ובלא העמדת פנים.

רבי יהודה סבור, שאדם צריך לעמוד לפני קונו כשהוא כפוף, נכנע ומקבל מרות.

שתי גישות אלה מבטאות שתי דרכי התייחסות של האדם כלפי ה': התמסרות - הנה אני, כפי שאני. או כניעה: מקבל אני את דבריך.

איך שומעים קול שופר / הכל אחר כוונת הלב

בשני הפרקים הבאים אנו עוסקים בשאלה מה צריך לשמוע כדי לקיים את מצוות שופר. המשנה והתוספתא מדגימות אנשים העוסקים במלאכתם (רועה צאן, שהוא חייב להאכיל את הצאן, גם בראש השנה), או חולה או אדם שגר ליד בית הכנסת. השוואת המשנה לתוספתא יכולה להראות איך מרחיבה התוספתא את המשנה.

בתוספתא כתוב

רועה שהרביץ צאנו אחרי בית הכנסת
חולה שהיה מוטל אחרי בית הכנסת
ומי שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת.

במשנה כתוב

מי שהיה עובר אחורי בית הכנסת

או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת

בתוספתא יש הוספה המסבירה את הרעיון שאנו רוצים ללמד: "שאיך הכל הולך אלא אחר כוונת הלב". לימוד התוספתא כשהיא משולבת במשנה תתן אפשרות להבין את הרעיון העיקרי: שמיעת קול שופר פירושו לכוון את הלב לקיים את המצווה.

משנה ח' עוסקת בעניין כוונת הלב, ומדגימה זאת בשתי דוגמאות: משה המרים ידו, ונחש הנחושת המציל את מי שנכשו נחש. המשנה מוכרת, ויש לה אף מנגינה שראוי ללמודה בכתה.

בכתה טובה אפשר להעלות כאן את עניין היחס בין ריפוי לתפילה על החולה. האדם עושה את הנדרש ממנו: הולך לרופא, מסתכל על נחש הנחושת, מרים את ידיו. אבל התוצאות נקבעות לא רק על ידי המעשה הפיזי, אלא על ידי רצון האלקים. והתפילה היא הקשר של האדם לרצונו של ה'.

ראש השנה שחל בשבת

המשניות העוסקות בדיני ראש השנה שחל להיות בשבת, עוסקות למעשה בתקנות רבן יוחנן בן זכאי. אנו ממליצים לעסוק בשניות אלה רק אם הזמן מספיק, ורק בכתות מתקדמות.

בכתות אלה ראוי להעמיד את הלימוד על המושג "זכר למקדש", ועל המעשים שאנו עושים זכר למקדש. הרשימה הבאה כוללת מקורות מתוך משנה תורה לרמב"ם, ובה עניינים הנעשים זכר למקדש:

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח הלכה ח

כורך מצה ומרור, ומטבל בחרוסת ואוכלן בלא ברכה, זכר למקדש.

רמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ז הלכה טו

משחרב בית המקדש התקינו, שיהיה לולב ניטל בכל מקום כל שבעת ימי החג, זכר למקדש. וכל יום מברך עליו "אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת לולב", מפני שהיא מצוה מדברי סופרים.

רמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ז הלכה כב

ערבה זו, הואיל ואינה בפירוש בתורה, אין נוטלין אותה כל שבעת ימי החג זכר למקדש, אלא ביום השביעי בלבד הוא שנוטלין אותה בזמן הזה.

רמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ז הלכה כג

נהגו ישראל בכל המקומות להניח תיבה באמצע בית הכנסת, ומקיפין אותה בכל יום, כדרך שהיו מקיפין את המזבח, זכר למקדש.

מבנה תפילת ראש השנה

את מבנה התפילה של ראש השנה אנו לומדים על פי המשנה בפרק ד משנה ה. המשנה כוללת מחלוקת בין רבי עקיבא ורבי יוחנן בן נורי, בדבר מקומה של ברכת מלכיות. וזו המחלוקת:

תוקע	רבי עקיבא	תוקע	רבי יוחנן בן נורי
לא	אבות	לא	אבות
לא	גבורות	לא	גבורות
לא	קדושת השם	לא	קדושת השם + מלכיות
כן	קדושת היום + מלכיות	כן	קדושת היום
כן	זכרונות	כן	זכרונות
כן	שופרות	כן	שופרות

בלימוד הנושא ראוי להביא לכתה מחזור, ולהבחין בו כיצד בנויות ברכות מלכיות, זכרונות ושופרות. בכל אחד מהם יש עשרה פסוקים: שלשה מן התורה, שלשה מן הכתובים ושלשה מן הנביאים.

המחזור שלנו בנוי בשיטתו של רבי עקיבא, וקדושת היום כוללת את ברכת מלכיות. עם זאת, ברכת קדושת השם מורחבת יותר מאשר בימים רגילים. שלא כמו ברכת אבות וגבורות, שהן כמעט ללא שינוי מכל יום (למעט התוספות המיוחדות של "זכרנו" ו"מי כמוך").

מראש השנה ליום הכיפורים

הזמן להוראת ענייני עשרת ימי תשובה קצר, ואנו ממליצים להתחיל את לימוד הנושא בעזרת המדרש המתאר את המלך המתקרב למדינה להעניש אותה, ואת המשלחות הבאות לבקש ממנו מחילה. המוטיב של מלך כמתאר את הקב"ה מוכר לתלמידינו, והעיסוק במשל היפה שבמדרש צריך למצוא את הנמשל ביושבי המדינה השונים הבאים זה אחר זה לבקש מחילה.

המדרש מתאר שלשה סוגים של בני אדם: גדולי הדור, המתענים בערב ראש השנה, הבינוניים - המתענים בעשרת ימי תשובה, וכל שאר העם, המתענים ביום הכיפורים.

ויקרא רבה פרשה ל ד"ה [ז] ביום הראשון (בשינויים ובתרגום)

רבי לוי אמר: משל למדינה שחייבת מס למלך, והלך המלך לגבותה. הגיע למרחק עשרה מילים מהמדינה, יצאו גדולי המדינה וקלסוהו, ויתר להם על שליש מהחוב. הגיע למרחק חמשה מילין, יצאו הבינונים מן המדינה וקלסוהו, ויתר להם עוד שליש. כיון שנכנס למדינה, יצאו כל בני המדינה, אנשים ונשים וטף וקלסוהו, ויתר להם הכל. אמר להם המלך מה שעבר - עבר, מעכשיו נתחיל חשבון חדש. כך בערב ראש השנה: גדולי הדור מתענים, והקב"ה מתיר להם שליש מעונותיהן, ומראש השנה ועד יום הכיפורים היחידים מתענים, והקב"ה מתיר להן שליש מעונותיהן, וביום הכיפורים כולם מתענים, אנשים ונשים וטף, והקב"ה אומר להם לישראל: מה שעבר עבר, מעכשיו והלאה נתחיל חשבון חדש. ומיום הכיפורים עד החג כל ישראל עסוקים במצות, זה עוסק בסוכתו וזה בלולבו, וביום טוב הראשון של חג כל ישראל עומדים לפני הקב"ה ולולביהם ואתרוגיהם בידם ומקלסים לשמו של הקב"ה, והקב"ה אומר להם מה שעבר - עבר, מעכשיו נתחיל חשבון חדש.

ויקרא פרק כג

(כו) וידבר ה' אל משה לאמר:

(כז) אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפרים הוא

מקרא קדש יהיה לכם

ועניתם את נפשתיכם

והקרבתם אשה לה':

(כח) וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה

כי יום כפרים הוא לכפר עליכם לפני ה' אלהיכם:

.....

(לב) שבת שבתון הוא לכם
ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב
מערב עד ערב תשבתו שבתכם:

פסוקי התורה הובאו כבסיס ללימוד ענייני יום הכיפורים. מן הפסוקים ראוי לעמוד על הענייניים המרכזיים:

בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפרים הוא - תאריך יום הכיפורים

ועניתם את נפשתיכם - חובת העינויים ביום הכיפורים

יום כפרים הוא לכפר עליכם לפני ה' אלהיכם - יום הכיפורים מכפר על החטאים.

מערב עד ערב תשבתו שבתכם - יום הכיפורים, כמו כל החגים והשבת, מתחיל מערב היום שלפניו.

מסכת יומא פרק ח משנה א

יום הכיפורים אסור

באכילה ובשתיה,

וברחיצה,

ובסיכה,

ובנעילת הסנדל,

ובתשמיש המטה.

והמלך והכלה ירחצו את פניהם,

והחיה תנעול את הסנדל,

דברי רבי אליעזר.

וחכמים אוסרין:

המשמעות של עינויי יום הכיפורים צריכה לעמוד במרכז ההוראה. השאלה הבאה שנשאל התלמיד יכולה להוות נקודת מוצא לדיון בכתה:

1. ביום הכיפורים אדם אינו אוכל ואינו שותה, אינו נועל נעלים ואינו חי עם אשתו. מיהם היצורים שכך הם נוהגים: אינם אוכלים ואינם מקיימים

משפחה? מה אפשר ללמוד מזה לגבי בני אדם
ביום הכיפורים?

הכוונה היא, כמובן, למלאכים, שזה מנהגם: מופרשים הם מהפעילות הגופנית של חיננו בעולם. היהודי המתענה ביום הכיפורים דומה למלאך: מנותק הוא מן החומר, מהנאות העולם. וכמו שהמלאך הוא היצור הקרוב לקב"ה, גם היהודי ביום הכיפורים קרוב יותר לבוראו, שב בתשובה, ומתנקה מעבירות שבידו.

הדיון במלך, בכלה וביולדת, יסייעו למורה להסביר כי ההלכה קובעת את העיקרון, ואחר כך מתייחסת לכל פרט וקובעת את הדינים המיוחדים לו. כיוון שמלך צריך שיכבדו אותו, מותר לו לרחוץ פניו. כיוון שכלה צריכה להיות יפה, מותר לה לרחוץ פניה. ומפני שהיולדת היא חלשה, ואסור שתצטנן, מותר לה לנעול נעלים ביום הכיפורים. עניין נוסף שראוי להביא במשנה זו: פירושה של מחלוקת. דין המלך, הכלה והיולדת הוא דינו של רבי אליעזר. חכמים חולקים עליו, והם סוברים שאין לתת דין מיוחד לאנשים אלה. אך ההלכה כרבי אליעזר, ודינם של מלך, כלה ויולדת, שונה מדינם של אנשים רגילים.

מסכת יומא פרק ח משנה ד

התינוקות אין מענין אותן ביום הכפורים,

אבל מחנכין אותם לפני שנה ולפני שנתים,

בשביל שיהיו רגילין במצות:

בלימוד משנה ד' יש עניין לשוני מעניין: המילה "תינוקות" משמשת בעברית חדשה לציון ילדים שזה עתה נולדו. ועל כן אנו מבדילים בין תינוקות, ילדים ומבוגרים. במקורות המיון שונה: במשנה יש רק "תינוקות" ומבוגרים, ובלשון המקרא יש "ילדים" ומבוגרים. על כן "תינוק" במשנה הוא ה"ילד" במקרא. "ותרד בת פרעה לרחץ על היאר... ותרא את התבה... ותפתח ותראהו את הילד, והנה נער בוכה" (שמות ב ה-ו).

הגיל בו מתחילים ילדים לצום שונה בין בני לבנות, ומתחשב במבנה גופם ובחוזקם. גם כאן יפה להדגיש את דרישות ההלכה: מתחילים לצום שעות מעטות, כל אחד כפי כוחו, וכאשר מגיעים לגיל החיוב במצוות, צמים יום שלם.

יום כפרה

ליבו של יום הכיפורים הוא היותו יום כפרה. המורה יחליט עד כמה יכנס לפרטי ההבחנות של המשנה: חטאת הוא קרבן הבא כאשר אדם עבר בשוגג על איסור לא תעשה שיש בו כרת. אשם ודאי הוא קרבן שאדם מביא כאשר הוא בטוח שחטא (למשל: קבל פיקדון כספי, גנב אותו ונשבע לשקר).

חודש בחודשו - מדריך למורה

עיקר הלימוד יעסוק בעניין התשובה ויום הכיפורים. ראוי לשלב את לימוד המשנה בדברי הרמב"ם, ולבנות משניהם יחד את הטבלה המתארת את סוג החטאים ואת התשובה עליהם.

סיכום דברי הרמב"ם;

מצות עשה שאין בה כרת מצות לא תעשה שאין בה כרת	אינו זו משם עד שמוחלין לו תשובה תולה ויום הכפורים מכפר
ולא מיתת בית דין כריתות ומיתות בית דין	תשובה ויום הכפורים תולין, ויסורין הבאין עליו גומרין לו הכפרה, ולעולם אין מתכפר לו כפרה גמורה
המחלל את השם	עד שיבואו עליו יסורין והגיע יום הכפורים, ובאו עליו יסורין - אינו מתכפר לו כפרה גמורה עד שימות.

מסכת יומא פרק ח משנה ט

האומר אחטא - ואשוב, אחטא - ואשוב,
אין מספיקין בידו לעשות תשובה.
אחטא - ויום הכפורים מכפר -
אין יום הכפורים מכפר.
עבירות שבין אדם למקום,
יום הכפורים מכפר.
עבירות שבין אדם לחבירו,
אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה חברו.

את זו דרש רבי אלעזר בן עזריה:

“מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו” (ויקרא ט"ז).

עבירות שבין אדם למקום,
יום הכפורים מכפר.
עבירות שבין אדם לחבירו,
אין יום הכפורים מכפר,
עד שירצה את חברו.

חודש בחודשו - מדריך למורה

- בכתה רגילה ראוי להתרכז בשני מושגים ראשיים :
- א. עבירות שבין אדם לחברו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו.
- ב. יום הכיפורים הוא זמן תשובה לכל.
- אפשר לעיין בתשובתו של אחאב, במלכים א כא כז - ולראות כיצד מתנהג השב בתשובה.
- בכתות מתקדמות אפשר גם לעיין בשמואל ב כד י.
- הדיון בשאלת התשובה יכול להיות בעקבות השאלות שהתלמידים נדרשו להשיב :

1. מדוע האומר "אחטא ואשוב" אינו מספיק לעשות תשובה?

2. מדוע האומר "אחטא ויום הכיפורים מכפר" - יום הכיפורים לא יכפר לו?

3. מדוע יום הכיפורים איננו מכפר על עבירות שאדם חטא לחברו?

האומר "אחטא ואשוב" או "אחטא ויום הכיפורים מכפר" איננו מתכוון ברצינות לשוב בתשובה. הוא מתייחס לעניין כאל משחק, והוא חושב שהתשובה היא מס שפתים שאדם נותן לקב"ה: הוא אומר כמה מילים, או מחכה ליום המתאים, ומיד חטאו נעלם. וכך הדבר ביחס למצוות שבין אדם לחברו. מי שפגע בחברו, הזיק לו, לקח ממנו כסף שלא כדין - ממי יבקש סליחה: מה' או מן החבר?! איזו משמעות יש לבקשת סליחה מאת ה' על עבירה לאדם?

סיום הנושא יהיה משנתו של רבי עקיבא, שיש לה גם מנגינה, ואפשר ללמד אותה בכיתה.

אמר רבי עקיבא :

אשריכם ישראל!

לפני מי אתם מיטהרין,

מי מטהר אתכם?

אביכם שבשמים!

שנאמר : "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם" (יחזקאל ל"ו),

ואומר : "מקוה ישראל ה'" (ירמיה י"ד),

מה מקוה מטהר את הטמאים,

אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל.

חג הסוכות

בהוראת ענייני חג הסוכות יש להתייחס לטעות נפוצה בדבר החג: הבלבול שבין חג הסוכות לשמיני עצרת, הנתפסים כחג אחד, בגלל שהם צמודים זה לזה. בחוץ לארץ עולה הטעות ביתר שאת, בגלל יום טוב שני של גליות: חג הסוכות הוא שמונה ימים ולא שבעה, והיום התשיעי הוא שמיני עצרת. התורה מבדילה בין שני החגים באופן ברור, והוראת הנושא צריכה לעמוד על הבחנה זו.

ויקרא פרק כג

(לה) ביום הראשון מקרא קדש,

כל מלאכת עבדה לא תעשו.

(לו) שבעת ימים תקריבו אשה לה'

ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם,

והקרבתם אשה לה',

עצרת הוא כל מלאכת עבדה לא תעשו:

1. באיזה חודש חל חג הסוכות לפי פסוק ל"ט? איך קוראים בתורה לחודש הראשון?
2. חג הסוכות נקרא גם "חג האסיף". מה אספים בחג הסוכות? מה פירוש המילה "תבואות"?

השאלות על פסוקי המקרא מטרתן להזכיר לתלמידים את שלמדו במסכת ראש השנה: השנה מתחילה אמנם בתשרי, אבל החודש הראשון הוא ניסן. על כן החודש השביעי הוא תשרי, והראשון ניסן.

השאלה השניה מטרתה לכוון להבחנות בין "קציר" ו"אסיף". קוצרים את החיטים והשעורים, אסופים את פירות העץ. בסוכות מסיימים את אסיף פירות הקיץ, ועל כן המילה "תבואות" שבפסוק, אינה מכוונת לחיטה או לשעורה, אלא לפירות שאוספים בקיץ, כל פירות הקיץ בכלל ביטוי זה. אבן עזרא מפרש את הביטוי "תבואות" - "שדות וכרמים".

המצווה לשבת בסוכה

ההלכה המובאת מן הרמב"ם מבוססת על דברי הגמרא, הדורשת "תשבו - כעין תדורו" - הצווי "בסוכות תשבו" פירושו: בסוכות תגורו. כל הפעולות שאדם עושה בבית שהוא גר בו, הוא עושה בסוכה. רמב"ם אינו מביא את הדרשה, אבל הוא כולל אותה בניסוח דבריו.

רמב"ם הלכות סוכה ולולב פרק ו

הלכה ה

כיצד היא מצות הישיבה בסוכה?

שיהיה אוכל ושותה ודר בסוכה כל שבעת הימים,
בין ביום בין בלילה, כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה.
וכל שבעת הימים עושה אדם את ביתו עראי ואת סוכתו קבע,
שנאמר "בסוכות תשבו שבעת ימים" [ויקרא כ"ג].

דברי הפסיקתא מתייחסים למשמעות העמוקה של הסוכה. מצוות סוכה היא זכר לבני ישראל שישבו בסוכות. אך מה משמעות ישיבתם של בני ישראל בסוכות? הפסיקתא מוסיף את המושג "ענני כבוד". ישראל אינם מוקפים בקירות של עץ או אבן. הם מוקפים בכבודו של הקב"ה. ביציאת מצרים נכרתה הברית בין ישראל לה', וענני הכבוד - כבודו של ה' - הם השומרים על ישראל. חג הסוכות הופך להיות חג המסמל לא רק את ההצלחה במדבר, אלא את הקשר שבין עם ואלקיו.

פסיקתא דרב כהנא נספחים פרשה ב ד#ה כת) חג הסוכות

כתיב "חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים" (דברים טז : ג). למה ישראל עושים סוכה?
לנסים שעשה להם הקדוש ברוך הוא בשעה שיצאו ממצרים, שהיו ענני כבוד מקיפין אותם ומסוככות עליהם. ... אמר להם הקב"ה לישראל: בני, היו אתם עושין את הסוכות ודרים בתוכם שבעת ימים, כדי שתהיו נזכרים הנסים שעשיתי לכם במדבר.

1. המדרש מביא פירוש נוסף לפסוק "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל". מהם הסוכות שבני ישראל ישבו בהם לפי המדרש?

סוכה פרק ב משנה ט

כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע, וביתו עראי.
ירדו גשמים, מאימתי מותר לפנות?
משתסרח המקפה (יתקלקל האוכל).

משלו משל: למה הדבר דומה?
לעבד שבא למזוג כוס לרבו,
ושפך לו קיתון על פניו.

1. במשנה יש משל זה: עבד בא למזוג כוס לאדונו. האדון, במקום להעריך את עבודת העבד, שופך קיתון, (את הכוס) בפניו. זהו המשל של גשם בסוכות. ועכשיו השווה: מיהו העבד, מיהו האדון, מהו הכוס, ומהו הקיתון ששופכים על פני העבד?

המשנה המתארת את הגשם בסוכות, ומדמה אותו לעבד שרבו שופך בפניו את המשקה שהביא לו, מכוונת לאקלים של ארץ ישראל. בארץ ישראל הגשמים מתחילים בחודש חשוון, וחג הסוכות הוא על גבול הגשם: פעמים יורד בו גשם, ופעמים לא. על כן ירידת הגשם היא סימן לכך שהאדון אינו רוצה במתנת עבדו - ה' אינו שמח במצווה שאנו מקיימים. בחוץ לארץ, המצב כמובן שונה: יש מקומות בהם בסוכות החורף בעיצומו. כאן נדגיש בפני תלמידינו את העובדה הבסיסית, כי המצוות מכוונות לחיים בארץ ישראל. חיים בחוץ לארץ גוררים אחריהם קיום מצוות בתנאים לא נוחים. גם תפילת הגשם, אותה נלמד בהמשך, מאשרת עובדה זו: התפילה היא על גשמים לפי הצורך של ארץ ישראל.

ארבעת המינים

את דיני ארבעה המינים נלמד בעיקר תוך הדגמה. המשנה המובאת עוסקת בעניין הבסיסי ביותר של ארבעת המינים: מספר הפרטים שיש לקחת מכל מין. לכתה נביא את ארבעת המינים, נלמד לברך עליהם, לנענע אותם, ולהכיר אותם. הזמן הקצר שבחודש תשרי אינו מאפשר לימוד מעמיק של מקורות בנושא זה.

סוכה פרק ג משנה ד

רבי ישמעאל אומר:

שלשה הדסים,

ושתי ערבות,

לולב אחד ואתרוג אחד.

ויקרא רבה יוילטאן פרשה לד#ה יב ד#א פרי

"פרי עץ הדר" אלו ישראל.

מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש

בהם מעשים טובים.

"כפות תמרים" אלו ישראל: מה התמרה הזו יש בו טעם ואין בו ריח, כך הם ישראל,

יש בהם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים.

"וענף עץ עבות" אלו ישראל: מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם, כך ישראל יש בהם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה.
"וערבי נחל" אלו ישראל: מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך הם ישראל, יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. ומה הקב"ה עושה להם: לאבדן אי אפשר, אלא אמר הקב"ה: יוקשרו כולם אגודה אחת, והן מכפרין אלו על אלו.

1. מה אומר המדרש הזה על הצורך לאחד

את עם ישראל?

מדרש זה ניתן לנצל אותו ולהדגיש את הרעיון החינוכי שבו: עם ישראל כולל אנשים שונים, ולכל אחד תכונותיו. האחד מושלם, האחר בינוני, והשלישי חסר משהו. גם הבינונים יכולים להיות שונים זה מזה: האחד לומד תורה, אבל אין הוא יודע כיצד להתנהג; האחר מתנהג יפה, אבל אין בו תורה. אבל כולם הם בני ישראל, וכוחם בכך שהם יחד, עם אחד, מאוחד ועוזר איש לרעהו. וזו משמעותו של חג הסוכות: חג יציאת מצרים מסמל את הקשר שבין ה' לישראל. חג זה מסמל עכשיו משהו נוסף: את הקשר שבין כל היחידים שבעם ישראל זה לזה. כל ישראל ערבים זה לזה, והאחריות ההדדית באה לידי ביטוי בארבעת המינים, שהם קשורים זה לזה, וביחד הם אחד: מצוות אחת המסמלת את עם ישראל המאוחד.

מרחשוון

נושא הגשם הוא נושא יפה לקשור בו את הסיודור והחיים יהודיים לארץ ישראל. סיפר אדם שבא מדרום אפריקה: בילדותי, הלכתי לבית הכנסת, והנה בתחילת הקיץ התחילו להתפלל על הגשם. חזרתי הביתה, ושאלתי את אבי כיצד מבקשים על גשם בקיץ, האם טעו בבית הכנסת? ואבי ענה: הגשם של היהודי יורד בארץ ישראל. אנו מתפללים על הגשם שלנו, של ארץ ישראל.

התלמידים עשויים לבלבל בין הזכרת גשם לבקשת גשם, וראוי להציע את הטבלה הבאה, המגדירה את המושגים:

שם הברכה	מה כוללת הברכה	נוסח הברכה
גבורות (תחיית המתים)	הזכרת גשמים	משיב הרוח ומוריד הגשם
השנים	שאלת גשמים	ותן טל ומטר לברכה

ברכות פרק ה משנה ב

מזכירין גבורות גשמים

בתחיית המתים,

ושואלין הגשמים

בברכת השנים.

1. המונח "גבורות גשמים" הוא חיבור של שני עניינים המוזכרים בברכה השניה של תפילת העמידה. מצא בברכה את המושג "גבורה" ואת המושג "גשם".

המונח "אתה גיבור" מתחבר עם "משיב הרוח" בנוסח "אתה גיבור לעולם ה', מחיה מתים אתה רב להושיע, משיב הרוח ומוריד הגשם". המשנה מגדירה בקשה זו במונח "גבורות גשמים".

2. כאשר אנו מתפללים "תקע בשופר גדול

לחירותנו" - האם זו הזכרה או שאילה?

"תקע בשופר" היא בקשה, אם היה נאמר "תוקע בשופר", הייתה זו הזכרה.

תענית פרק א משנה א

מאימתי מזכירין גבורת גשמים?

רבי אליעזר אומר:

מיום טוב הראשון של חג [הסוכות]

רבי יהושע אומר:

מיום טוב האחרון של חג [=שמיני עצרת].

אמר לו רבי יהושע:

הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג, למה מזכיר?

אמר לו רבי אליעזר:

אף אני לא אמרתי לשאול,

אלא להזכיר "משיב הרוח ומוריד הגשם" בעונתו.

אמר לו:

אם כן לעולם יהא מזכיר.

קל להסביר את המשנה על פי תרשים זרימה זה:

רבי יהושע אומר	רבי אליעזר אומר
מיום טוב אחרון של חג - שמיני עצרת (כ"ב בתשרי)	מיום טוב ראשון של חג (ט"ו בתשרי)

שאלת רבי יהושע לרבי אליעזר:

הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג, למה מזכיר?

תשובת רבי אליעזר:

לא אמרתי לשאול, אלא להזכיר.

שאלה שניה של רבי יהושע:

אם כן, לעולם יהא מזכיר!

1. בדוק בסידור, ומצא מתי מתחילים להזכיר בתפילה "משיב הרוח ומוריד הגשם".

ואמנם, התלמיד ימצא כי מתחילים להזכיר "משיב הרוח" רק ביום טוב אחרון של חג, בשמיני עצרת. בתפילת מוסף מוסיפים תפילת גשם, ואז מתחילים להזכיר את הגשמים בברכת "גבורות".

תענית פרק א משנה ג

בשלושה במרחשון שואלין את הגשמים.

רבן גמליאל אומר:

בשבעה בו, חמשה עשר יום אחר החג,

כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת.

1. מלא בטבלה את הדעות השונות בקשר לזמן הזכרת גשמים וזמן שאילת גשמים. רשום בכל משבצת מי האומר את ההלכה שכתבת.

שאיילת גשמים	הזכרת גשמים	
דעת תנא קמא מיום ג' חשוון	רבי אליעזר מיום ראשון של חג	דעה א'
רבן גמליאל מיום ז' חשוון	רבי יהושע מיום אחרון של חג	דעה ב'

קיצור שולחן ערוך סימן יט סעיף ה

מתחילין לומר "ותן טל ומטר", בתפלת ערבית של יום ששים לאחר תקופת תשרי, והוא ביום 4 או ביום 5 לחודש דצמבר. ואומרים עד פסח.

1. בדוק בלוח, באיזה תאריך עברי חל 4 או 5 בדצמבר? כמה זמן לפני תאריך זה החלו לבקש על גשם בארץ ישראל?

ההבדל בין ז' חשוון לבין 4-5 בדצמבר הוא גדול למדי: כחודשיים. התאריך 4-5 בדצמבר בנוי על סדר התקופות של השנה, ומתחילים לבקש גשם 60 יום אחרי תקופת תשרי. ההבחנה בין 4 ל-5 בדצמבר תלויה באורכו של חודש פברואר: אם הוא מעובר, בן 29 ימים, או רגיל, בן 28 ימים. אין אנו ממליצים להיכנס לפרטי הנושא בשלב זה של ההוראה. המתעניין בכך ימצא פירוט בספר "הלוח העברי" מאת יהודה איזנברג, בהוצאת "מעלות".

הסיפור על חוני המעגל מזמן דיון מעניין בכיתה. הרעיון שצדיק גוזר והקב"ה מקיים הוא בבסיס הסיפור הזה. מצד שני, רבן גמליאל אינו מרוצה ממעשהו של חוני, כי יש כאן יסוד של חוצפה כלפי שמים. המתח בין שתי גישות אלה הוא לב הסיפור: חוני המעגל מתנהג כילד המטריח על אביו, ומקבל כל מה שהוא רוצה, ורבן גמליאל רואה בזה התנהגות לא ראויה.

1. באגדה על חוני המעגל מופיעים העם, הקב"ה וחוני. רשום בטבלה מה עושה כל אחד:

חודש בחודשו - מדריך למורה

הקב"ה	חוני המעגל	העם
מוריד מעט גשם	עג עוגה	מכניס את התנורים לבית
מוריד גשם זלעפות	מבקש גשם נוח	עולה להר הבית
מפסיק את הגשם	מקריב קרבן	יוצא ללקט פטריות

2. באגדה מוזכרים סוגי גשם שונים. סמן קו בין סוג הגשם, לבין הפירוש המתאים לו בצד ימין

סוג הגשם	טיב הגשם
מנטפים	גשם המטפטף טיפות
בורות שיחין ומערות	גשם טוב שממלא בורות
גשמי זעף	גשמים היורדים בחוזקה
רצון, ברכה ונדבה	גשמים נוחים וטובים

3. בסיפור יש ביטויים לא כל כך ברורים. בטבלה בצד ימין מופיעים הביטויים, ובצד שמאל כמה פירושים. בחר לכל ביטוי את הפירוש המתאים לו, והעתק אותו למחברת.

שמו פניהם עלי	א. הסתובבו לעברי ב. סמכו עלי
עג עוגה	א. אפה עוגה ב. עשה עיגול
ראינוך ולא נמות	א. מפני שראינו אותך לא נמות ב. בזכותך אנו חיים
השפעת עליהם רוב טובה	א. עשית להם טובות רבות ב. נתת להם הרבה דברים

כסליו

פרק במבוא לתושב"ע: משנה וברייתא

אנו מנצלים את העובדה שאין במשנה פירוט על ענייני החנוכה, כדי ללמד את ההבחנה בין משנה לבין ברייתא. חג החנוכה מוזכר בברייתא, ואנו מסבירים מהי ברייתא, ואחר כך מה נאמר בברייתא על חג החנוכה.

חמשה חומשי תורה	
ברייתות	משניות
מכילתא ספרא ספרי	ששה סדרי משנה
התלמוד	
תלמוד בבלי וירושלמי	

ניתן להסביר את מבנה ההלכה בהתאם לטבלה זו, המורחבת יותר מזו שבחוברת התלמיד. על פי רמת הכיתה יוסיף המורה ויתאר ספרות נוספת מספרות ההלכה. חשוב לזכור כי יש ברייתות שלא נכללו במכילתא, הספרא והספרי, והן נמצאות רק בתלמודים, שם הוזכרו אגב הדיון ההלכתי.

חג החנוכה

תלמוד בבלי מסכת שבת דף כא עמוד ב

תנו רבנן: נר חנוכה מצווה להניחה על פתח ביתו מבחוץ.

אם היה דר בעלייה - מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים.

ובשעת הסכנה - מניחה על שלחנו, ודיו.

1. הגמרא מתארת שלשה מקומות שבהם מניחים את נר החנוכה. סמן בטבלה מתי מניחים בכל אחד מהמקומות:

פתח הבית	מקום ההנחה לכתחילה
חלון	אם גר בעלייה (בקומה גבוהה)

שולחן	בעת סכנה
-------	----------

2. תן דוגמה לסכנה שבגללה אין מניחים את נרות

החנוכה מחוץ לבית. האם אתה מכיר מקרים

כאלה?

התלמיד יוכל בנקל להדגים מצב של "סכנה". במקומות רבים בעולם יהודים אינם מפגינים את יהדותם, והמצוות נעשות בתוך הבית. מצב זה יכול גם הוא להיחשב ל"סכנה", המעבירה את החנוכה לשלחן הבית.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף כא עמוד ב (המשך)

מאי חנוכה?

דתנו רבנן:

(1) בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון, ימי החנוכה שמונה הם
דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. שאין להספיד בהם, ואין להתענות בהם

(2) שכשנכנסו יוונים להיכל,

טמאו כל השמנים שבהיכל.

(3) וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום,

בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן,

שהיה מונח בחותמו של כהן גדול,

ולא היה בו אלא להדליק יום אחד.

(4) נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים.

(5) לשנה אחרת קבעום

ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה. לקרוא הלל ולומר על הניסים

חלוקת הקטע שבגמרא לחמשה חלקים תסייע למורה בהוראתו:

(1) מהם הדינים המיוחדים לחנוכה?

איסור הספד ותענית

(2) מהו הרקע לנס חנוכה?

- היוונים טימאו את כל השמנים בהיכל

(3) מה קרה בניצחון החשמונאים?

- נמצא רק פך שמן טהור אחד

(4) מה היה הנס?

- הפך שהיה מתאים להדלקה יום אחד דלק שמונה

ימים.

(5) כיצד נקבע חג החנוכה?

**לשנה שאחריה, קבעו את הימים לימים טובים, להלל
והודאה.**

חודש בחודשו - מדריך למורה

איסור הספד ותענית בחנוכה	
היונים טימאו את השמיים	החשמונאים מצאו שמן טהור ליום אחד
נעשה נס והדליקו בשמן שמונה ימים	
בשנה שאחריה קבעו את חג החנוכה	

רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ג

הלכה א

בבית שני, כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל, ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם, ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם, ולחצום לחץ גדול, עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם. וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום, והושיעו ישראל מידם, והעמידו מלך מן הכהנים, וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה, עד החורבן השני.

הלכה ב

וכשגברו ישראל על אויביהם ואיבדום, בחמשה ועשרים בחדש כסלו היה, ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד, ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד, והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים, עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור.

הלכה ג

ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור, שיהיו שמונת הימים האלו, שתחילתן מליל חמשה ועשרים בכסלו, ימי שמחה והלל. ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים, בכל לילה ולילה משמונת הלילות, להראות ולגלות הנס. וימים אלו הן הנקראין "חנוכה", והן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים, והדלקת הנרות בהן מצווה מדברי סופרים, כקריאת המגילה.

1. השווה את דברי הרמב"ם על פך השמן לדברי

הגמרא. הרמב"ם השמיט משהו שהיה כתוב

בגמרא. מהו?

הרמב"ם השמיט את עניין השמן שהיה "מונח בחותמו של כהן גדול".

2. כמה זמן ארכה ממלכת החשמונאים? בית

המקדש חרב בשנת 70 לספירה. מתי, לפי זה,

היה מרד החשמונאים?

לפי רמב"ם, שמלכות החשמונאים נמשכה 200 שנה, היה המרד סביב 130 לפני הספירה.

3. היסטוריונים קובעים את מרד החשמונאים בשנת 165 לפני הספירה. לפי זה, כמה שנים לפני החורבן נסתיימה עצמאות ממלכת החשמונאים?

לפי זה, היה המרד 235 שנים לפני החורבן. אבל הרמב"ם מדבר על ממלכת החשמונאים, ובשנים האחרונות שלפני החורבן לא הייתה עצמאות לישראל בארצו.

טבת

את לימודנו על חודש טבת נקדיש לראיה כוללת של הצומות, ושל עונות השנה. חודש טבת אינו מזמין לימוד של נושא מקיף, מלבד עשרה בטבת, וכדאי לנצל חודש זה לעניינים כלליים.

התוספתא נותנת סקירה כללית על הצומות כולם. היא בנוייה על נבואתו של זכריה הנביא, שניבא בתחילת ימי בית המקדש השני על ביטול הצומות לעתיד לבוא. רבי מסביר את דברי הנביא זכריה, ומפרש מהם הצומות שהוא מרמז אליהם.

תוספתא סוטה פרק ו הלכה י

דרש רבי: הרי הוא אומר (זכריה ח, יט) "כה אמר ה' צבאות: צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמעדים טובים, והאמת והשלום אהבו".

"צום הרביעי" - זה שבעה עשר בתמוז, שבו הבקעה העיר. ולמה נקרא שמו רביעי? שהוא רביעי לחדשים.

"צום החמישי" - זו תשעה באב, יום שנשרף בו בית המקדש. ולמה נקרא שמו חמישי, שהוא חדש חמישי.

"צום השביעי" זה שלשה בתשרי, יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם, שהרגו ישמעאל בן נתניה. ללמדך שקשה מיתתן של צדיקים לפני המקום כחורבן בית המקדש. ולמה נקרא שמו שביעי, שהוא חדש שביעי.

"צום העשירי" זה עשרה בטבת, יום שבו סמך מלך בבל את ידו על ירושלים, שנאמר (יחזקאל כד, א-ב): ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר: בן אדם, כתוב לך את שם היום, את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים, בעצם היום הזה.

בהסבר דברי התוספתא כדאי לעמוד על המושגים הלשוניים שבה:

הובקעה העיר - נפרצו חומות ירושלים

קשה מיתתן של צדיקים לפני המקום - מותו של גדליה קשה לפני הקב"ה

סמך מלך בבל - התחיל את המצור.

בעצם היום הזה - ביום הזה במדויק.

תקופת טבת

השנה מתחלקת לעונות: אנחנו מכירים ארבע עונות בשנה: סתיו וחורף, אביב וקיץ. רבי שמעון בן גמליאל מחלק את השנה לששה חלקים, בכל חלק שמונה שבועות. וכך הוא מתאר את השנה:

בראשית רבה פרשה לד

רבי שמעון בן גמליאל אומר משום רבי מאיר:
חצי תשרי ומרחשון וחצי כסליו זרע,
חצי כסליו וטבת וחצי שבט חורף,
חצי שבט ואדר וחצי ניסן קור,
חצי ניסן ואייר וחצי סיון קציר,
חצי סיון ותמוז וחצי אב קיץ,
חצי אב ואלול וחצי תשרי חום.

התלמידים יציירו את מעגל השנה, ויעמדו על סדר הפעולות החקלאיות: זריעה בתחילת השנה, אחר כך חורף ואחר כך קור (בחוץ לארץ - שלג, בארץ ישראל, גשמים המצמיחים את הצמחים בשדות). מניסן - עונת הקציר. אפשר להזכר בתאור של מגילת רות - בימי קציר החיטים והשעורים, באביב. אחר כך מגיע הקיץ, ובסופו, הימים החמים, ימי סוף הקיץ.

חודש שבט

בתחילת החוברת למדנו את המשנה הראשונה של מסכת ראש השנה. באותה משנה למדנו את המחלוקת בין בית שמאי ובית הלל, מתי ראש השנה לאילן. אנו ממליצים להתחיל את הלימוד בחזרה על המשנה ממסכת ראש השנה א,א, העוסקת במעמדו של חודש שבט לעניין ראש השנה לאילנות. חזרה זו תהיה נקודת מוצא נוחה ללימוד חודש שבט.

ראש השנה פרק א, משנה א:

באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי
בית הלל אומרים בחמשה עשר בו.

ברכות הנהנין

מרכז הלימוד של חודש שבט יהיה דיני ברכות על הפירות הגדלים בשדה. נושאים נוספים הקשורים בחודש: המעבר בין שנות המעשר, שעסקנו בו בלימוד המשנה ממסכת ראש השנה, וכן עניין הנטיעות של ט"ו בשבט - נוהג שחודש על ידי הקרן הקיימת, ואין לו מקור בדברי חז"ל. לאמיתו של דבר חודש שבט אינו מתאים לנטיעות, אבל עניין הנטיעות נתקבל, והוא עובדה קיימת.

העיקרון הבסיסי של דיני ברכות הוא דברי הגמרא במסכת ברכות:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לה עמוד א

תנו רבנן: אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה - מעל.
מאי תקנתיה (מה תקנתו?) - ילך אצל חכם... וילמדנו ברכות, כדי שלא יבא לידי מעילה.

צריך להסביר את המושג "מעילה" - שהוא שימוש בהקדש. אדם הנהנה מחפץ שהוקדש לבית המקדש, מעל. הגמרא משתמשת בביטוי חריף זה, כדי להשוות את האכילה בלא ברכה למעילה בקודשים.

1. אדם נהנה מהרבה מאוד דברים בעולם. מדוע צריך לברך דווקא על אוכל, ולא על נוף יפה שרואים, או שיר יפה ששומעים?
רמז: נסה לחשוב מתי אומרים "תודה".

הברכה היא מעין קבלת רשות ליהנות מן העולם הזה. השאלה שלמעלה מטרתה להסביר כי יש צורך להגביל את מספר הברכות. אם כל דבר שנהנים ממנו יגרור אחריו ברכה, נברך כל היום. ההשוואה בין הברכה לבין אמירת "תודה" מראה כי גם בין בני אדם אין אומרים תודה בכל רגע, אלא רק כאשר מקבלים משהו. וכך בדיני ברכות, מברכים כאשר מקבלים משהו - אוכל או ריח טוב.

ברכות פרק ו משנה א

כיצד מברכין על הפירות?

על פירות האילן אומר "בורא פרי העץ",

חוץ מן היין.

שעל היין אומר "בורא פרי הגפן".

ועל פירות הארץ אומר "בורא פרי האדמה",

חוץ מן הפת.

שעל הפת הוא אומר "המוציא לחם מן הארץ".

ועל הירקות אומר "בורא פרי האדמה".

רבי יהודה אומר: "בורא מיני דשאים".

=====

<http://www.daat.ac.il/daat/picture2/wheatbrd.gif>

=====

השאלות הבאות נועדו לסכם את המשנה:

1. המשנה מבדילה בין שלשה סוגים של פירות: מלא את הטבלה הבאה, ורשום בכל מקום מהי הברכה שיש לברך.

סוג הצמח	הברכה	הפרי היוצא מהכלל	הברכה
פירות האילן	העץ	יין	גפן
פירות הארץ	אדמה	פת	המוציא
ירקות	בורא פרי האדמה - דעת תנא קמא בורא מיני דשאים - דעת רבי יהודה		

השאלות הבאות נועדו לסייע לתלמידים להבחין כי בלשון המקרא מופיע רק הביטוי "עץ", ואילו בלשון המשנה - "אילן". כאשר המשנה מצטטת ברכה, שסגנונה הוא סגנון התורה, הנוסח הוא "בורא פרי העץ", ולא "בורא פרי האילן". בעברית היום משתמשים בשתי המילים, כאשר המילה "עץ" פירושה גם "קרש", ואילו "אילן" פירושו תמיד עץ הצומח.

2. איך קוראים לעץ במשנה, ואיך קוראים לו בנוסח הברכה?
3. איך כתוב בחומש בראשית פרק א'?
- "עץ פרי עושה פרי למינו" (בראשית א, יא) או:
- "אילן פרי עושה פרי למינו"?

איזה משתי המילים אילן/עץ אינה מופיעה
בתורה?

=====

<http://www.daat.ac.il/daat/picture2/tree05.gif>

=====

טעות ברכה

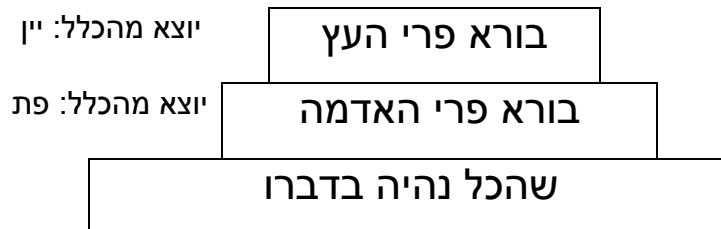
ברכות פרק ו משנה ב

ברך על פירות האילן "בורא פרי האדמה" - יצא.

ועל פירות הארץ "בורא פרי העץ" - לא יצא.

על כולם אם אמר "שהכל נהיה" - יצא.

המשנה מוסיפה ברכה נוספת: "שהכל נהיה בדברו". עכשיו אנו מכירים שלש ברכות כלליות:

את דיני ברכות ניתן להבין אם מדגישים את העובדה שברכה מועילה אם התוכן שלה מתאים למעשה שנעשה. אם אדם מברך "שהכל" על יין, אמר דבר נכון, כי יין הוא בכלל "הכל". וכך "בורא פרי האדמה" על אגס. עקרון זה עומד בבסיס המשנה. השאלה הבאה מאפשרת לתלמיד להדגים את העיקרון:

1. רשום בטבלה הבאה שמות של מאכלים, את הברכה שצריך לברך עליהם, ואת הברכה שמועילה אם ברכו בטעות.

חודש בחודשו - מדריך למורה

המאכל	הברכה	ברכה מועילה
לחם	המוציא	האדמה
אגס	העץ	אדמה
תירס	אדמה	שהכל
מים	שהכל	- [רק שהכל]
יין	הגפן	העץ

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לה עמוד א

אמר רבי עקיבא: אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך.

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף סב עמוד א

אמר רב יהודה אמר רב: אסור לו לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר: (דברים י"א) "ונתתי עשב בשדך לבהמתך", והדר "ואכלת ושבעת".

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כח עמוד ב

אמר רבי יהושע בן לוי: כיון שהגיע זמן תפלת המנחה, אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה.

אנו מציעים להשתמש בשלשת האמרות האלה כדי להדגים מה חובת האדם לפני שהוא דואג לצרכי גופו: הוא חייב להתפלל, למלא את חובתו לבוראו. הוא צריך להודות על הדבר שהוא מקבל. והוא גם צריך לדאוג לאלה שנמצאים תחת חסותו. אדם אינו רשאי לאכול, אם הבהמות שלו עדיין לא קיבלו אוכל. חובות האדם הם כלפי מעלה - חובותיו לקדוש ברוך הוא, וגם כלפי מטה - חובותיו לכפופים לו. רק כאשר מילא את שתי החובות האלה, הוא יכול לדאוג לעצמו, ולאכול.

חודש אדר

חודש אדר נחוג בבתי הספר באופן נמרץ. הווי החג וסיפור המגילה ידוע, ועוסקים בו במסגרת שעורי תנ"ך ועברית. הלימוד שאנו מציעים מתרכז בנושאים שאין מדגישים אותם מספיק בלימוד הרגיל: מצוות היום בפורים.

אדר ראשון ושני

אנו מתחילים בהסבר המיוחד לחודש אדר: היותו מעובר אחת לשנתיים שלוש. הנושא מורכב, אבל ילדים הרגילים לחיות על פי הלוח הנוצרי, קל להם להבין כי האביב מגיע בעונה קבועה לפי לוח זה, ולכן צריך לכוון את הלוח העברי לכך שחודש ניסן יהיה גם הוא באביב. אם לא יוסיפו חודש מדי פעם, יהיה חג הפסח מוקדם יותר בכל שנה, ובכל שלש שנים יהיה החג חודש אחד יותר מוקדם.

מחשבת המן

המדרש המובא כאן יש לו מטרה מיוחדת: לחזור עם התלמידים על סדר חודשי הלוח היהודי, וללמוד מה קרה בכל אחד מחודשי השנה. עשינו זאת בתחילת השנה, וראוי לחזור על כך עכשיו. המדרש נותן הזדמנות יפה לבדוק מה קרה בכל חודש.

ניסן זכות פסח.

באייר

זכות פסח קטן, - [הכוונה לפסח שני, שחוגגים בחודש אייר]

וזכות המן שניתן להם לישראל בחמשה עשר בו. [המן התחיל לרדת

בחמשה עשר באייר - כפי שמסופר בספר שמות פרק טז:

(א) ויסעו מאילם ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין אילם ובין סיני בחמשה עשר יום לחדש השני לצאתם מארץ מצרים: (ב) וילינו וילונו כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר (ג) ויאמרו אלהם בני ישראל מי יתן מותנו ביד ידוד בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע כי הוצאתם אתנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב: (ד) ויאמר ידוד אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתך אם לא:

זכות התורה. [מתן תורה]

בסיון

בתמוז

זכות הארץ. [הכוונה אינה ברורה לחלוטין. ייתכן שהכוונה למלחמות יהושע בן נון, שהיו בחודש תמוז. מלחמת גבעון, ונס שמש בגבעון דום היו ב-ג' תמוז. ייתכן שהכוונה לעליית עזרא לארץ ישראל, שהיתה בראש חודש תמוז. וייתכן שהכוונה למרגלים ששלח משה, שיצאו בחודש תמוז, ויהושע וכלב מסרו נפשם על הארץ].

ועוד: דיינו פורענות שאירעו בנו לבניך:

בתמוז חמשה, ובאב חמשה.

[בתמוז היו חמשה פורענויות: נשברו הלוחות הראשונות, בוטל הכתמיד בבית ראשון, הוקעה ירושלים במצור בית שני, שרף הפוסטמוס את התורה והועמד צלם בהיכל. באב היו חמשה פורענויות: נגזר על אובתינו במדבר שלא יכנסו לארץ, חרב ית המקדש הראשון, והשני, ונלכדה ביתה, ונחרשה ירושלים אחרי החורבן. (משנה תענית ד)].

חודש בחודשו - מדריך למורה

אלול	זכות השלמת החומה של ירושלים, שבו נשלמה. וזה שאמר הכתוב "ותשלם החומה בעשרים וחמשה לאלול". (נחמיה ו'). וגם זכות מעשר בהמה, באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה.
תשרי	זכות שופר וכפור ורגלים.
מרחשון	זכות שרה אמנו, שבו מתה.
כסלו	זכות חנוכה.
טבת	זכות עזרא. וזה שאמר הכתוב "ויעשו כן בני הגולה ויבדלו עזרא הכהן ... וישבו ביום אחד לחדש העשירי... וגו' ויכלו בכל אנשים ההושיבו נשים נכריות" וגו', (עזרא י'). [בספר עזרא מסופר שבחודש טבת עזבו העם את הנשים הנכריות].
שבט	זכות אנשי כנסת הגדולה, [הכוונה אינה ברורה במשפט זה] בעשרים ושלושה בו נתקבצו בו כל ישראל על פילגש בגבעה ועל צלם מיכה. ראש חדש אדר ולא מצא בו שום זכות.

פורים

הפסוקים המתארים את מה שקרה בפורים, ואת המצוות שיש לקיים בחג הפורים הם אלה:

(כד) כי המן בן המדתא האגגי צרר כל היהודים

חשב על היהודים לאבדם

והפיל פור הוא הגורל להמם ולאבדם:

(כה) ובבאה לפני המלך אמר

עם הספר ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו

ותלו אתו ואת בניו על העץ:

בשני פסוקים אלה יש לעמוד על גזרת המן, ועל ההצלה. אם הכיתה עסקה במגילה באופן מפורט יותר, ראוי לקרוא פסוקים נוספים מן המגילה.

הפסוקים המתארים את המצוות של חג הפורים הם הפסוקים האלה:

(כא) לקים עליהם להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר

ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה:

חודש בחודשו - מדריך למורה

*(כב) כימים אשר נחו בהם היהודים מאויביהם,
והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב,
לעשות אותם ימי משתה ושמחה,
ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים : ...
(כח) והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור
משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר ...*

פסוקים אלה כוללים את עיקר דיני המגילה. הפסוק הראשון עוסק בהבחנה בין פורים בערים מוקפות חומה לערים פרוזות. אין להכנס לנושא זה אלא בכתה מתקדמת, כיוון שבחז"ל אין ערים מוקפות חומה, וכל הנושא הוא תיאורטי בלבד. פסוק כב ופסוק כח כוללים את הנושאים האלה:

*לעשות אותם ימי משתה ושמחה,
ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים : ...
(כח) והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור
"ימי משתה" הם מצוות סעודה בפורים. משלוח מנות ומתנות - עניינם ברור. הביטוי "נזכרים" מתבאר כקריאת מגילה, בה זוכרים את הנס.*

לסיכום הבאנו את מצוות החג: =====

ארבע הם מצוות חג הפורים : <http://www.daat.ac.il/daat/gola/hodesh/manot.gif>

[א] מקרא מגילה=====

[ב] סעודת פורים (=משתה ושמחה)

[ג] משלוח מנות

[ד] מתנות לאביונים

דברי הרמב"ם מסכמים את הנושאים הללו.

חודש ניסן

חג הפסח הוא החג הראשון שחגגו בני ישראל כאשר יצאו מצרים. חודש ניסן הוא החודש הראשון, לזכר יציאת מצרים שהיתה בחודש ניסן. על מקומו של חודש ניסן כראש חודשים עמדנו בלימוד חודש תשרי, והמשנה העוסקת בראשי השנים. אם המורה רואה צורך בכך - ראוי לחזור על עניין זה גם כאן.

אנו מתחילים את לימוד ענייני החג במניין המצוות הקשורות לחג הפסח:

חודש בחודשו - מדריך למורה

בזמן בית המקדש: מביאים קרבן בערב פסח, ואוכלים אותו בליל הפסח
מצווה להוציא את החמץ מן הבית

מצווה לאכול מצות

מצווה לחוג את ליל הסדר, ולספר ביציאת מצרים
מהיום השני של פסח סופרים חמישים יום, ואחריהם חוגגים את חג השבועות.

בהוראת נושא הפסח נתרכז במצוות הנוהגות בזמן הזה. בכתות מתקדמות נערוך חזרה על דברים טז, שם מסכמת התורה את דיני הקרבת הפסח. את עיקר זמננו נקדיש למצוות ליל הסדר.

מצוות הפסח בתורה

ספר שמות פרק יג

- (ג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם
זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאֶתֶם מִמִּצְרָיִם מִבֵּית עַבְדִּים
כִּי בַחֲזֶק יָד הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חֶמֶץ:
(ד) הַיּוֹם אֲתֶם יֵצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב:
(ה) וְהָיָה כִּי יִבְיָאֵד ה'
אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לְתֶת לְךָ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ
וְעַבְדְּתָ אֶת הָעַבְדָּה הַזֹּאת בְּחֹדֶשׁ הַזֶּה:
(ו) שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצַּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לַה':
(ז) מִצּוֹת יֵאָכֵל אֶת שִׁבְעַת הַיָּמִים
וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חֶמֶץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֵר בְּכֹל גְּבֻלְךָ:
(ח) וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר
בְּעָבוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְצֵאתִי מִמִּצְרָיִם:
(ט) וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ
לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ
כִּי בְיַד חֲזָקָה הוֹצֵאתֶךָ מִמִּצְרָיִם:
(י) וְשִׁמַּרְתָּ אֶת חֲזָקָה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָה מִיָּמִים יָמִימָה:

1. בפסוקים מוזכר חג הפסח, הסיבות לחג זה, והמצוות העיקריות של הפסח. מצא אותן!
2. מהו ה"אות על ידך" ומהו ה"זכרון בין עיניך"?

שתי שאלות אלה מראות לתלמיד את המצוות העיקריות של הפסח:
שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל מִצֶּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לַה' ...
וְלֹא יֵרָאֶה לָּךְ חֶמֶץ וְלֹא יֵרָאֶה לָּךְ שְׂאֵר בֶּכֶל גְּבֻלְךָ ...
וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר ...

פסוקים אלה כוללים: אכילת מצה, איסור חמץ, והמצווה לספר ביציאת מצרים. מצווה זו צריכה גם להיות על היד והראש:

וְהָיָה לָּךְ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ ...
כִּי בְיַד חֲזָקָה הוֹצֵאתָ ה' מִמִּצְרָיִם :

הפסוק מתאר את מצוות תפילין של יד ("אות על ידך") ותפילין של ראש ("בין עיניך"). פרשיות התפילין כוללות את פרשת "קדש" - שמות יב א-י, ופרשת "והיה כי יביאך" - שמות יג יא-טז. שתי פרשיות אלה כוללות את המצווה לזכור את יציאת מצרים.

בדיקת חמץ

בנושא בדיקת חמץ אנו מאפשרים למורה לעסוק בכל העניינים הקשורים בניקוי הבית מן החמץ לקראת הפסח. המצווה כוללת שני חלקים: מצווה לבדוק את החמץ, והמצווה לבער את החמץ מן הבית. בשעור זה נלמד על המצוות כפי שהיא בתורה ובמשנה, והמורה יוכל להרחיב וללמד את נוסח בדיקת חמץ וביעור חמץ המופיע בתחילת כל הגדה של פסח.

ספר שמות פרק יג

*** (ז) מצות יאכל את שבעת הימים**

וְלֹא יֵרָאֶה לָּךְ חֶמֶץ וְלֹא יֵרָאֶה לָּךְ שְׂאֵר בֶּכֶל גְּבֻלְךָ ;

פסחים פרק א משנה א

חודש בחודשו - מדריך למורה

אור לארבעה עשר בודקים את החמץ לאור הנר.
כל מקום שאין מכניסין בו חמץ
אין צריך בדיקה.

אור לארבעה עשר - הלילה שלפני יום ארבעה
עשר בחודש.

בודקים את החמץ - בודקים ומחפשים את החמץ
בכל מקום שהיה בו חמץ במשך השנה, כדי
שלא ישאר חמץ בבית בחג הפסח.

1. ספר על הכנת הבית לפסח, ועל ניקוי הבית
מחמץ. האם אתה יודע איך בודקים את החמץ?

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ב

א. מצות עשה מן התורה להשבית החמץ קודם זמן איסור אכילתו,
שנאמר (שמות י"ב) "ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם", ומפי
השמועה למדו ש"ראשון" זה, הוא יום ארבעה עשר.

ב. ומה היא השבתה זו האמורה בתורה? היא שיבטל החמץ בלבו, ויחשוב
אותו כעפר, וישים בלבו שאין ברשותו חמץ כלל, ושכל חמץ שברשותו הרי
הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל.

ג. ומדברי סופרים לחפש אחר החמץ במחבואות ובחורים, ולבדוק
ולהוציאו מכל גבולו.

וכן מדברי סופרים שבדקין ומשביתין החמץ בלילה מתחלת ליל ארבעה
עשר לאור הנר, מפני שבליילה כל העם מצויין בבתיהן ואור הנר יפה
לבדיקה.

ד. אין בודקין לא לאור הלבנה ולא לאור החמה ולא לאור האבוקה, אלא
לאור הנר.

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ג הלכה יא

כיצד ביעור חמץ?

שורפו או פורר וזורה לרוח או זורקו לים,

זזה סיכום עניני הבדיקה והביעור:
מותר לאכול חמץ ביום י"ד בניסן, בשליש הראשון
של היום, בארבע השעות (הזמניות) הראשונות
של היום. בשעה החמישית החמץ אסור
מדרכבן. בשעה השישית החמץ אסור גם
בהנאה מדרכבן, והחל מן השעה השביעית,
שהיא חצות היום, החמץ אסור מן התורה.

מן התורה צריך להשבית את החמץ לפני הזמן שהוא נאסר באכילה. ולכן יש להשבית את החמץ עד לסוף השעה החמישית.

ההשבתה שהתורה מדברת עליה היא שאדם יבטל בלבו את כל החמץ שבביתו. חכמים הוסיפו את המצווה לבדוק אחרי החמץ בליל י"ד בניסן, לאור הנר, כדי שלא ישאר חמץ בבית.

את החמץ שמוצאים בבדיקה יש לבער - וביעור החמץ הוא שריפתו. זמן השריפה - עד סוף השעה החמישית.

=====

=====

<http://www.daat.ac.il/daat/gola/hodesh/hamets.gif>

=====

=

ליל הסדר

המורה יתאר את ליל הסדר על פי ההגדה. אנו נעמיק בחלקים שהמשנה מתארת באופן מפורט:

פסחים פרק י

מזגו לו כוס שני, וכאן הבן שואל אביו. ואם אין דעת בבן, אביו מלמדו:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?
שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה,
הלילה הזה כולו מצה.

שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות,
הלילה הזה מרור.

שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל,
הלילה הזה כולו צלי.

שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת,
הלילה הזה שתי פעמים.

ולפי דעתו של בן אביו מלמדו.

1. מלא בטבלה הבאה את ארבע הקושיות:

קושי ה	בכל הלילות	הלילה הזה
1	חמץ ומצה	מצה
2	שאר ירקות	מרור
3	בשר עלי שלוק ומבושל	צלי
4	מטבילים פעם אחת	מטבילים שתי פעמים

2. ועכשיו מלא בטבלה את ארבע הקושיות כפי שהן כתובות בהגדה של פסח:

קושי ה	בכל הלילות	הלילה הזה
1	חמץ ומצה	מצה
2	שאר ירקות	מרור
3	אין אנו מטבילים אפילו פעם אחת	שתי פעמים
4	בין יושבים בין מסובין	כולנו מסובין

3. עכשיו השווה את הקושיות השלישית והרביעית, כפי שהן מופיעות במשנה, וכפי שהן בהגדה של פסח:

קושי ה	במשנה	בהגדה
3	בשר עלי שלוק ומבושל	אין אנו מטבילים אפילו פעם אחת
4	מטבילים פעם אחת	בין יושבים בין מסובין

ההבדל בין הקושיות במשנה ובהגדה שלנו הוא בגלל הזמן שהמשנה נכתבה בו. בזמן המשנה אכלו בליל הסדר את קורבן הפסח, והמצווה היא לאכול אותו צלוי.

עכשיו שאין קרבן פסח, אוכלים בשר מבושל בליל הסדר, ולכן אי אפשר לשאול את השאלה של המשנה. השאלה הוחלפה, ובמקומה מופיעה השאלה: שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסובין, הלילה הזה כולנו מסובין.

פסח מצה ומרור

משנה ה

רבן גמליאל היה אומר :
כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח
לא יצא ידי חובתו.
ואלו הן : פסח מצה ומרור.
פסח - על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים.
מצה - על שום שנגאלו אבותינו במצרים.
מרור - על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים.

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו
כאילו הוא יצא ממצרים. שנאמר :
”והגדת לבנך ביום ההוא לאמר
בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים” (שמות יג)
לפיכך אנחנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר לרומם
להדר לברך לעלה ולקלס
למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הניסים האלו :
הוציאנו מעבדות לחירות,
מיגון לשמחה,
ומאבל ליום טוב,
ומאפילה לאור גדול,
ומשעבוד לגאולה
ונאמר לפניו הללויה :

רבן גמליאל אומר כי חג הפסח מרוכז סביב
שלשת המושגים האלה: פסח, מצה ומרור.
פסח - על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים.
מצה - על שום שנגאלו אבותינו במצרים.
מרור - על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים.

הפסוקים הבאים מתארים את שלשת המושגים
שרבן גמליאל מזכיר:

שמות פרק יב

(כו) והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבדה הזאת לכם :
(כז) ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים
בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו :

שמות פרק יב

(יז) **ושמרתם את המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים ושמרתם את היום הזה לדתיכם חקת עולם :**

שמות פרק א

(יג) **ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך :**
(יד) **וימררו את חייהם בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל עבדה בשדה את כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרך :**

במדבר פרק ט"א

על מצות ומררים יאכלהו :

הסבר על פי הפסוקים שהבאנו:

1. איך המושג "פסח" קשור בהצלה ממצרים.
(כז) **ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים**
2. איך המושג "מצה" קשור ביציאת מצרים
(יז) **ושמרתם את המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם**
3. איך המושג "מרור" קשור בשעבוד מצרים.
(יג) **ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך : (יד) וימררו את חייהם...**

ארבע כוסות

סיפור הגאולה

ספר שמות פרק ו

(ו) **לכן אמר לבני ישראל אני ה'
והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים
והצילתי אתכם מעבדתם
וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים :
(ז) **ולקחתני אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים
וידעתם כי אני ה' אלהיכם**
המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים :
(ח) **והבאתי אתכם אל הארץ
אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב
ונתתי אתה לכם מורשה אני יה'****

סיפור הצלתו של יוסף

בראשית פרק מ

(ט) וַיִּסְפֹּר שֶׁר הַמִּשְׁקִים אֶת חֲלֹמוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ

בְּחִלּוּמֵי וְהִנֵּה נֶפֶן לְפָנָי :

(י) וּבְנֶפֶן שְׁלֹשָׁה שָׂרִיגִים וְהוּא כְּפָרַחַת עֲלֵתָהּ נֹצֵה הַבְּשִׁילוֹ אֲשֶׁכְּלֵתִיהָ עֲנָבִים :

(יא) וְכֹסֶס פְּרֵעָה בְּיָדֶי וְאֶקַּח אֶת הָעֲנָבִים

וְאֶשְׁחַט אֹתָם אֶל פֶּסֶל פְּרֵעָה וְאֶתֵּן אֶת הַכּוֹס עַל כַּף פְּרֵעָה :

(יב) וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹסֵף זֶה פְּתָרְנוֹ שְׁלֹשַׁת הַשָּׂרִיגִים שְׁלֹשַׁת יָמִים הֵם :

(יג) בְּעוֹד שְׁלֹשַׁת יָמִים יִשָּׂא פְּרֵעָה אֶת רֹאשׁוֹ וְהִשְׁיֵבֵד עַל כַּף

וְנָתַתְּ כֹס פְּרֵעָה בְּיָדוֹ כַּמִּשְׁפֵּט הַרְאִשׁוֹן אֲשֶׁר הָיִיתָ מִשְׁקָהוּ :

בראשית רבה פרשה פח

מאיכן קבעו חכמים ארבע כוסות שלפסח?

ר' חונה בשם ר' בניה : כנגד ארבע גאולות שנאמרו במצרים :

"והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים.. והצלתי אתכם... וגאלתי

אתכם... ולקחתי אתכם לי לעם" (שמות ו').

ר' שמואל בר נחמן אמר : כנגד ארבעה כוסות שנאמרו כאן : "וכוס פרעה

בידי", "ואשחט אותם אל כוס פרעה", "ואתן את הכוס", "ונתת כוס

פרעה בידו".

1. המדרש נותן שתי סיבות לארבע הכוסות ששמותם בליל הסדר. הסיבה הראשונה - ארבעה לשונות הגאולה שנזכרו בספר שמות בפרק ו. העתק את ארבע לשונות הגאולה בטבלה הבאה, ופרש אותם.

לשון הגאולה	מה מבטיח ה' בלשון זו?
והוצאתי	יציאה ממצרים
והצלתי	הפסקת השעבוד "והצלתי... מעבודתם"
וגאלתי	יציאה ממצרים והמצרים יענשו
ולקחתי	בחירת עם ישראל

2. בפסוקים יש לשון גאולה נוספת שלא נזכרה בדרשה בבראשית רבא.

מה לשון הגאולה הזו? לאיזה מקום הוא קשור? פסוק זה אינו אחד

מלשונות הגאולה, כי הוא מתאר את מה שבא אחרי הגאולה. מהו?

הפסוק (ח) "וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נְשָׂאתִי אֶת יְדֵי לְתֵת אֶתְהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וְלְיַעֲקֹב" מתאר את הכניסה לארץ ישראל.
פסוק זה אינו נחשב לאחד מלשונות הגאולה,
כי הוא מתאר את מה שיהיה בארץ ישראל,
ולא את מה שהיה במצרים.

3. הפירוש השני של ארבע כוסות כליל הסדר בנוי

על ארבע הכוסות שמוזכרות בסיפור יוסף
בבית הסוהר. מהו הקשר בין יוסף בבית
סוהר לגאולה ממצרים?

יציאת יוסף מבית הסוהר היא התחלת תהליך
הגאולה: יוסף שולט במצרים, מזמין אליו את
יעקב ואת האחים, וכך מתחיל התהליך
ההסטורי של הגלות שה' הבטיח לאברהם: "כי
גר יהיה זרעך". ומן הגלות - הגאולה.

חודש אייר

הבאת העומר

אנו מסבירים את עניין הבאת העומר על פי הרעיון של הרב הירש, המסביר את המצוות
החלות על כל "ראשית" כדרך חינוכית לכך שאדם ישלוט בעצמו. כך מסביר הרב הירש את
רעיון התרומות והמעשרות, את החובה להפריש ביכורים, את מצוות פדיון בכור.
אנו מציעים ללמד את ענייני העומר בחודש אייר, כי בחודש ניסן אנו עסוקים בלימוד ענייני
הפסח. ספירת העומר נמשכת שלשה חדשים: ניסן, אייר וסיון. וחודש אייר מתאים
להקדישו לנושא זה.

יום העצמאות

אין, כמובן, אפשרות ללמד מקורות על יום העצמאות. לפיכך הבאנו את דברי הרמב"ם
העוסק בחובת ההודאה, ומלימוד רמב"ם זה אפשר לעבור לעניין העקרוני של מדינת
ישראל, שנוסדה כדי לתת בטחון לעם היהודי באשר הוא.

חודש סיון

הנושאים בהם נעסוק בחודש סיוון הם מתן תורה והבאת הביכורים. חשוב לתקן טעות נפוצה: הביכורים אינם באים בחג השבועות עצמו. בשבועות מתחילים להביא ביכורים, ומביאים אותם עד חנוכה. נתחיל בלימוד פרשת מתן תורה:

מתן תורה

שמות פרק יט

- (טז) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְהִיטְתֵּי הַבֶּקָר
וַיְהִי קֹלֶת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל הָהָר וְקוֹל שֹׁפָר חֲזָק מְאֹד
וַיִּחְרַד כָּל הָעָם אֲשֶׁר בְּמַחֲנֶה:
(יז) וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לְקִרְאֵת הָאֱלֹהִים מִן הַמַּחֲנֶה
וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחֲתֵית הָהָר:
(יח) וְהָרַסִּינִי עֵשׂוֹן כִּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו ה' בְּאֵשׁ
וַיַּעַל עֵשׂוֹנוֹ כְּעֵשׂוֹן הַכֶּבֶשֶׂן וַיִּחְרַד כָּל הָהָר מְאֹד:
(יט) וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחֲזָק מְאֹד
מֹשֶׁה יָדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֵנוּ בְּקוֹל:

1. אילו דברים שאינם רגילים היו בהר סיני בזמן מתן תורה?
העשן והאש באים לסמל את שלטון ה'. בני ישראל מקבלים את התורה, והמעמד מפחיד ומיוחד.
2. מה תפקיד השופר, ומדוע שמעו קול שופר בזמן מתן תורה?
השופר משמיע קולות להזהיר, להפחיד. בני ישראל שמעו את קולות השופר, וכך היו מוכנים למתן תורה.

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יט פסוק *טז)

(טז) "ויהי ביום השלישי" ... יכול ניתנה בלילה? ת"ל "ביום" - ביום ולא בלילה. יכול ניתנה בשתיקה? ת"ל "ויהי קולות וברקים" - קולות וקולי קולות, ברקים וברקי ברקים. קולות משוננין זה מזה, וברקים משוננין זה מזה...

נתקבצו כל אומות העולם אצל בלעם בן בעור, אמרו לו: דומה שהמקום מאבד את עולמו במים, כעניין שנאמר "ה' למבול ישב" (תהי' כט ג).

חודש בחודשו - מדריך למורה

אמר להן: שוטים שבעולם, כבר נשבע שאינו מביא מבול לעולם, כעניין שנאמר "כי מי נח זאת לי, אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ" (ישעי נד ט).

אמרו לו: ודאי מבול של מים אינו מביא, אבל מביא הוא מבול של אש.

אמר להם: אינו מביא לא מבול של מים, ולא מבול של אש.

אמרו לו: והקול הזה, למה?

אמר להם: תורה הוא נותן לעמו, שנאמר "ה' עוז לעמו יתן" (תהי' כט יא),

ואין "עוז" אלא תורה, שנאמר "עמו עוז ותושיה" (איוב יב טז).

אמרו לו: אם כן, "ה' יברך את עמו בשלום" (תהי' כט יא).

1. המדרש מבאר את הפסוק המתאר אש, עשן וקול שופר. והמדרש מרחיב את הסיפור, ומספר מה חשבו אומות העולם כאשר שמעו את הרעש הזה. מה מוסיף המדרש על מה שכתוב בפסוק?

השיחה של אומות העולם עם בלעם, רוצה להראות את העובדה שכל העולם ידע שהתורה ניתנת לישראל, אבל רק בני ישראל קבלו את התורה.

2. מהי המסקנה של השיחה בין בלעם לאומות העולם?

גם הגויים אומרים "ה' יברך את עמו בשלום", וגם הם מכירים בכך שה' נתן תורה לישראל.

שמות רבה פרשה כט

אמר רבי אבהו בשם רבי יוחנן: כשנתן הקב"ה את התורה, צפור לא צווח, עוף לא פרח, שור לא געה, אופנים לא עפו, שרפים לא אמרו קדוש קדוש, הים לא נזדעזע, הבריות לא דברו, אלא העולם שותק ומחריש. ויצא הקול: "אנכי ה' אלהיך".

1. לעומת המדרש הקודם המתאר את הרעש, מתאר מדרש זה את השקט. מתי היה הרעש, ומתי היה השקט?

הרעש היה לפני מתן תורה. השקט היה בזמן שה' מסר את הדברות לישראל.

2. מה רוצה המדרש להביע בכך שבזמן מתן תורה היה שקט בכל העולם?

כל העולם שותק ושומע כאשר ה' נותן את התורה לישראל.

זמן חג השבועות

דברים פרק טז

- (ט) שְׁבַעַת שְׁבַעַת תִּסְפֹּר לָךְ
מֵהַחֵל חֲרָמֶשׁ בְּקִמָּה תֵּחַל לִסְפֹּר שְׁבַעַת שְׁבַעַת :
- (י) וְעֲשִׂיתָ חַג שְׁבַעַת לַה' אֱלֹהֶיךָ מִסֵּת נְדָבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן
כַּאֲשֶׁר יִבְרָכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ :
- (יא) וְשִׁמַּחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֶתְּהָ וּבְנֶךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ
וְהַלְוֵי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְהַגֵּר וְהַיְתוּם וְהָאֱלֻמָּנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ
בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם :
- (יב) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וְשִׁמַּרְתָּ וְעֲשִׂיתָ אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה :

רש"י, דברים פרק טז פסוק ט

מהחל חרמש בקמה - משנקצר העומר שהוא ראשית הקציר :

1. לפי פסוק ט אפשר לדעת מתי יהיה חג השבועות. באיזה זמן יחול שבועות? ובאיזה תאריך יחול החג?
2. בדוק בלוח השנה, באיזה תאריך בלוח העברי חל חג השבועות? ספור את הימים מיום טז בניסן עד חג השבועות. כמה ימים הם? בשאלות אלה אנו מפנים את תשומת לב התלמידים כי לחג השבועות אין תאריך עצמי. החג הוא חמישים יום אחרי קציר העומר.

תורה מן השמים

את המושגים של תורה מן השמים אנו מתחילים ללמד על פי פרקי אבות :

אבות פרק א

משנה א

משה קבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה.

הם אמרו שלשה דברים :

הו מתונים בדין,

חודש בחודשו - מדריך למורה

*והעמידו תלמידים הרבה,
ועשו סייג לתורה.*

סדר מסירת התורה מתואר במשנה: ה' בסיני, משה רבנו, יהושע בן נון, הזקנים, הנביאים ואנשי כנסת הגדולה.

1. באיזה מספרי התנ"ך מסופר על משה, על יהושע, על הנביאים?
2. אנשי כנסת הגדולה אמרו שלשה דברים לתלמידיהם. פרש את שלשת הדברים האלה. איזה משלשת הדברים שאמרו חשוב כדי שהתורה תמשיך לעבור מדור לדור?

משנה ב

שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה. הוא היה אומר:

על שלשה דברים העולם עומד -

על התורה

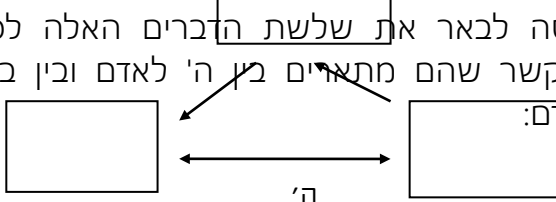
ועל העבודה

ועל גמילות חסדים.

שלשת הדברים ששמעון הצדיק מדבר עליהם הם: תורה - לימוד התורה. עבודה - עבודת ה', ובמיוחד עבודת הקורבנות. וגמילות חסדים - הקשר בין בני אדם והעזרה שבני אדם עוזרים זה לזה.

1. שמעון הצדיק חי בסוף ימי בית המקדש השני, והוא היה מאחרוני אנשי כנסת הגדולה. הוא הסביר מהם שלשת הדברים החשובים לקיום היהדות.

נסה לבאר את שלשת הדברים האלה לפי הקשר שהם מתאימים בין ה' לאדם ובין בני אדם:

אדם

גמילות חסדים

אדם

=====

<http://www.daat.ac.il/daat/gola/hodesh/8-02.gif>

=====

חודש בחודשו - מדריך למורה

הרעיון הרמוז בשאלה זו הוא זה: התורה ניתנה מה' לאדם. האדם עובד את ה' באמצעות הקורבנות "עבודה". והוא קשר עם חבריו על ידי גמילות החסדים שהוא גומל להם.

הבאת הביכורים

בחג השבועות התחילו להביא את הביכורים לבית המקדש. המצווה היא להביא את הפירות הראשונים שצמחו, ולתת אותם לכוהנים. משבועות ועד חנוכה אפשר להביא ביכורים. וכך מתארת התורה את הבאת הביכורים:

ספר דברים פרק כו

- (א) וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ:
- (ב) וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיֵא מֵאֲרָצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וְשָׂמַתָּ בַטֶּנֶא וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשֶׁכֶן שְׁמוֹ שָׁם:
- (ג) וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הֵהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׁבַע ה' לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לְתֵת לָנוּ:
- (ד) וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדְךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹהֶיךָ:
- (ה) וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אֲבָד אָבִי וַיֵּרֵד מִצְרַיִם וַיְגַר שָׁם בְּמִתֵּי מֵעַט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָדוֹל עָצוּם וָרֹב:
- (ו) וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרַיִם וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבָדָה קָשָׁה:
- (ז) וַנִּצְעַק אֶל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ וַיֵּרָא אֶת עֲנִינוּ וְאֶת עֲמַלְנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ:
- (ח) וַיִּזְצָאנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה וּבְמִרְאָה גְדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמִפְתָּיִם:
- (ט) וַיִּבְאַנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲרָץ זָבַת חֶלֶב וַדְּבָשׁ:
- (י) וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי וְהִנְחִיתוּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ:
- (יא) וְשָׂמַחְתָּ בְּכֹל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתְךָ אֶתָּה וְהַלְוֵי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ:

חודש בחודשו - מדריך למורה

1. הפסוקים האלה מוכרים לך מאחד החגים.
איזה?
2. העתק פסוק אחד המתאר את תולדות עם
ישראל.
3. העתק פסוק אחד המתאר את ארץ ישראל
כארץ טובה.

חודש בחודשו - מדריך למורה

פרק ג במסכת ביכורים מתאר באופן מרשים את הבאת הביכורים. יש בפרק מושגים שקשה להסביר אותם, כי הם קשורים בעניינים מורכבים, ואנו מציעים להתעלם מהם. המושג "מעמד" מסובך, ואנו מסבירים אותו באופן חלקי. גם הסיבה שלא נכנסו לבתים, כדי שלא להיטמא, לא ראוי לעסוק בה, כי דיני טומאת בתים מורכבים ואינם חשובים להבנת עיקר המשנה.

ביכורים פרק ג

משנה ב

כיצד מעלין את הבכורים:

כל העיירות שבמעמד מתכנסות לעיר של מעמד,

ולנין ברחובה של עיר, ולא היו נכנסין לבתים.

ולמשכים היה הממונה אומר: קומו ונעלה ציון אל בית ה' אלהינו:

באור

עיר של מעמד - עיר מרכזית, ששם מתפללים.

משנה ג

..והשור הולך לפניהם, וקרניו מצופות זהב, ועטרת של זית בראשו,

החליל מכה לפניהם. עד שמגיעים קרוב לירושלם.

הגיעו קרוב לירושלם, שלחו לפניהם, ועיטרו את בכוריהם.

הפחות הסגנים והגזברים יוצאים לקראתם,

לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים.

וכל בעלי אומניות שבירושלם עומדים לפניהם ושואלין בשלומם:

אחינו אנשי המקום פלוני באתם לשלום:

באור;

הפחות הסגנים והגזברים - אנשים מכובדים בעלי תפקידים חשובים.

משנה ד

החליל מכה לפניהם, עד שמגיעין להר הבית.

הגיעו להר הבית, אפילו אגריפס המלך נוטל הסל על כתפו ונכנס,

עד שמגיע לעזרה.

הגיע לעזרה, ודברו הלויים בשיר:

"ארוממך ה' כי דליתני, ולא שמחת אויבי ליי" (תהלים ל):

משנה ו

עודהו הסל על כתפו קורא מ"הגדתי היום לה' אלהיך" (דברים כו)

עד שגומר כל הפרשה.

חודש בחודשו - מדריך למורה

ר' יהודה אומר: עד "ארמי אובד אבי".
הגיע ל"ארמי אובד אבי", מוריד הסל מעל כתפו ואוחזו בשפתותיו,
וכהן מניח ידו תחתיו ומניפו,
וקורא מ"ארמי אובד אבי" עד שהוא גומר כל הפרשה,
ומניחו בצד המזבח,
והשתחוה ויצא:

1. בבית המקדש כל בני אדם שווים, איך רואים
זאת בהבאת הביכורים?
אגריפס המלך נוטל הסל על כתפו. הרעיון שבבית
המקדש כולם שווים.

=====
=====

<http://www.daat.ac.il/daat/gola/hodesh/bikurim.gif>

=====

חודש תמוז-אב

משנה מסכת תענית פרק ד משנה ו

חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז,

וחמשה בתשעה באב:

בשבעה עשר בתמוז

משה שבר את הלוחות בחטא העגל	נשתברו הלוחות,
בזמן המצור על בית ראשון	ובטל התמיד,
הרומאים נכנסו לירושלים בבית שני	והובקעה העיר,
שר יוני, בימי בית שני, שרף את התורה	ושרף אפוסטמוס את התורה,
אפוסטמוס העמיד צלם בבית המקדש	והעמיד צלם בהיכל.

בתשעה באב

נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ, לאחר חטא המרגלים	וחרב הבית בראשונה
חורבן בית ראשון	ובשניה,
חורבן בית שני	ונלכדה ביתר,
בזמן מרד בר כוכבה	ונחרשה העיר.
נחרשה ירושלים לאחר חורבן בית שני	משנכנס אב ממעטין בשמחה:

1. סדר את המאוראות המוזכרים במשנה לפי סדר התרחשותם.

רמב"ם חלמות תעניות פרק ח

הלכה א

יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה...

הלכה ב

ואלו הן :

יום שלישי בתשרי, שבו נהרג גדליה בן אחיקם ונכבית גחלת ישראל הנשארה, וסיבב להתם גלותן, **ועשירי בטבת**- שבו סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלים והביאה במצור ובמצוק.

ושבעה עשר בתמוז, וחמשה דברים אירעו בו :

נשתברו הלוחות,
ובטל התמיד מבית ראשון,
והובקעה ירושלים בחורבן שני,
ושרף אפוסטומוס הרשע את התורה,
והעמיד צלם בהיכל.

הלכה ג

ותשעה באב, וחמשה דברים אירעו בו :
נגזר על ישראל במדבר שלא יכנסו לארץ,
וחרב הבית בראשונה
ובשנייה,

ונלכדה עיר גדולה, וביתר שמה, והיו בה אלפים ורבות מישראל, והיה להם מלך גדול, ודימו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא המלך המשיח, ונפל ביד גוים, ונהרגו כולם. והיתה צרה גדולה כמו חורבן המקדש.

ובו ביום המוכן לפורענות, חרש טורנוסרופוס הרשע ממלכי אדום את ההיכל ואת סביביו לקיים (ירמיהו כ"ו) "ציון שדה תחרש".

1. הרמב"ם מוסיף עוד שני צומות לרשימה שלמדנו במשנה. מהם? איך הם קשורים לחורבן בית המקדש?

חודש בחודשו - מדריך למורה

2. איזהו היום "המוכן לפורענות"? האם ידוע לך פורענויות נוספות שקרו באותו יום?

תשעה באב הוא יום מוכן לפורענות. גירוש ספרד ותחילת מלחמת העולם הראשונה היו בתשעה באב.